

Bijlage HAVO

2019

tijdvak 2

geschiedenis

Bronnenboekje

Vroegmoderne tijd

bron 1

In december 1566 schrijft een Utrechtse burger in een kroniek:

Door de nieuwe maatregelen is het toegestaan om preken te houden buiten de Wittevrouwenpoort, dicht bij de stad en aan de Singel, alwaar deze lieden¹⁾ een plaats hebben gekocht en die ze met zand hebben laten bestrooien zodat het ook voor de vrouwen geschikt is om te zitten. Deze plek wordt door de leden van dit kerkgenootschap nu 'de Zandkerk' genoemd. Daar werd de afgelopen dagen gepredikt en sommige overledenen werden daar begraven volgens de gebruiken en ceremonies van de leden van de Zandkerk, terwijl er bij die begrafenissen enkele Nederlandse psalmen werden gezongen. En nadat de preken waren afgelopen hebben collecteurs zich onder het volk begeven met zakjes in de hand, zodat iedereen die liefdadigheid wilde betrachten daar penningen of geld in kon doen. Ze laten daar dan brood van bakken om uit te delen aan de arme lieden die naar hun preken komen luisteren.

noot 1 Hiermee worden calvinisten bedoeld.

bron 2

Een fragment uit het Plakkaat van Verlatinge:

De Spaanse soldaten, die zich nu nog brutaler gingen opstellen, waagden het openlijk de wapens op te nemen tegen het land. Eerst probeerden ze de stad Brussel in te nemen, en de vorstelijke residentie te veranderen in een roversnest. Toen dit niet lukte, hebben ze de stad Aalst overvallen en daarna Maastricht. (...) Dit tot onuitsprekelijke schade, niet alleen van de arme inwoners, maar ook van bijna alle volkeren ter wereld, die in de stad hun koopwaar en geld hadden opgeslagen. (...)

De koning beweerde dat dit alles tegen zijn wil was gebeurd. Hij beloofde de voornaamste schuldigen te zullen straffen en liet weten dat hij van plan was voortaan in al zijn goedheid de orde en rust in het land te bewaren, zoals een vorst behoort te doen. Hij heeft echter niet alleen verzuimd hen te berechten en te straffen, maar bovendien door zijn daden laten blijken dat alles met zijn instemming (...) had plaatsgevonden.

bron 3

Een stadsgezicht van Dordrecht uit 1629, geschilderd door Adam Willaerts:

Toelichting:

Het schilderij is bijna zeven meter breed. Op de voorgrond zijn onder andere vissersboten te zien, vlotten met hout uit Duitsland, vrachtschepen en twee jachten die het Dordtse stapelrecht op de handel in ijzererts controleren.

bron 4

De Britse scheepsarts Alexander Falconbridge vaart mee aan boord van een schip dat slaven inkoopt aan de Afrikaanse kust. Hij schrijft hierover in 1788:

Toen ik werkte aan boord van een van de slavenschepen, vertelde een Afrikaanse man me dat hij op een avond was uitgenodigd om iets te drinken met een stel handelaren. Toen hij weg wilde gaan, probeerden ze hem gevangen te nemen. Aangezien hij sterk was, wist hij aanvankelijk uit hun handen te blijven. De ontsnapping mislukte echter omdat een grote hond hem te pakken kreeg en hem dwong zich over te geven. Deze beesten worden door veel handelaren gehouden, precies voor dat doel.

bron 5

Anna Ekker, die op het eiland Celebes in Nederlands-Indië heeft gewoond, beschrijft in 1899 in het tijdschrift *De Gids* haar reis naar de Franse kolonie Algerije in Noord-Afrika:

Wie lang in Nederlands-Indië heeft gewoond, wordt in Algerije onaangenaam getroffen door het ontbreken van elke vorm van onderwerping of eerbied tegenover de Fransen. Voor wie dit niet begrijpt, wil ik dit even toelichten. Ik herinner mij toen ik op Celebes woonde, dat een van de heren van een handelsmaatschappij ontdaan was. In de sociëteit voor Nederlanders vertelde hij fluisterend, dat een inlandse prins hem die ochtend half lachend had ingehaald, zonder voor hem uit de weg te gaan, zoals het hoort voor een inlander tegenover een blanke. (...) Een officier, die dit hoorde, had iets vergelijkbaars meegemaakt en hij meende in het gezicht van degene die hem gepasseerd was een spottende blik te zien. De officier vond het nodig om zijn superieur ervan in kennis te stellen. (...) Met deze herinnering is het niet vreemd dat ik niet alleen onaangenaam verrast was maar ook huiverig werd, toen ik in Algerije zag dat de Arabieren erg lomp waren, de Europeanen voor de voeten liepen en hun wijde burnou¹⁾ tegen hen aan lieten waaien.

noot 1 Een burnou (boernoës) is een gewaad dat door Noord-Afrikaanse mannen wordt gedragen.

bron 6

Een klok die omstreeks 1905 in Duitsland in grote hoeveelheden is geproduceerd:

Vertaling van de teksten op de klok:
Koloniale klok van het Duitse Rijk
Geen zonsondergang in ons Rijk
Onze toekomst bevindt zich op het water

Toelichting:
Op de wijzerplaat is naast de tijd in Duitsland ook de tijd in de verschillende Duitse koloniën af te lezen.

bron 7

In 1914 gaat de Engelse journalist Philip Gibbs naar het front in Frankrijk. In zijn memoires vertelt hij:

Een van onze ergste tegenstanders was Sir Douglas Haig. Hij had de vooroordelen van een ouderwetse cavalerieofficier tegen oorlogsverslaggevers en 'schrijvende lieden' en maakte daar geen geheim van. Toen hij opperbevelhebber werd, liet hij ons bij zich roepen en beledigde ons. Een van zijn opmerkingen was dat wij "alleen schreven voor Mary Ann in de keuken". Ik liet me dat niet zeggen en vertelde hem dat we niet alleen schreven voor Mary Ann, maar voor de hele natie en het Rijk en dat hij zijn oorlog niet in het geheim kon voeren.

bron 8

Deze briefkaart, met daarop inwoners van Berlijn die de terugkerende Duitse legers verwelkomen, wordt in januari 1919 door een Duitse soldaat naar zijn familie gestuurd:

Op de achterkant van de briefkaart staat gedrukt:
"Ontvangst van onze onoverwonnen troepen op de Pariser Platz in Berlijn, december 1918."

bron 9

Bertha Pappenheim reist in 1923 door Duitsland. In een brief beschrijft ze wat haar overkomt tijdens een treinreis:

Ik stapte in Eberstadt over naar Pfungstadt. De vierde-klaswagon was overvol; een arbeider stond voor mij op. Ik zag een roodharige Jood die midden in de wagon verwickeld was in een luid gesprek. Er lagen twee pakketten naast hem op de grond, zijn meetstok had hij in zijn laars geduwd. Hij werd vijandig toegesproken van alle kanten, zijn antwoorden in het Jiddisch [= Duits-Joodse taal] riepen een woedend gelach op.

"Wat betaalden wij voor aardappels in vreedestijd¹⁾?" vroeg de grootste pester.

"Drie mark voor honderd pond aardappels", riepen de anderen in koor.

"Wat betaalden we voor de stof voor een schort (één meter)?"

"80 pfennig²⁾."

"En deze smerige Jood vraagt ons vandaag honderd pond aardappelen voor één meter stof!"

noot 1 In 1923 bezet Frankrijk het Duitse Ruhrgebied nadat de Duitse regering tijdelijk de herstelbetalingen heeft stopgezet.

noot 2 100 pfennig is één mark, de Duitse munt in die tijd.

bron 10

Enkele dagen na de Conferentie van München verscheen in oktober 1938 deze prent van David Low in de Britse krant de *Evening Standard*.

De titel luidt: "Europa kan uitzien naar een vredevolle kerst":

Toelichting:

De man links is Hitler.

Op de zak staat: Duitsland boven alles.

Op het bed staat: Voormalig Frans-Britse familie, met daaronder: Oostenrijk, Tsjecho-Slowakije, Polen, Hongarije, Joegoslavië, Roemenië, Bulgarije, Griekenland, Turkije.

bron 11

In 1953 wordt Nederland getroffen door een watersnoodramp. De Verenigde Staten bieden hulp aan. In het communistische dagblad *De Waarheid* van 7 februari 1953 staat hierover in een artikel:

"Amerikaanse hulp is het enige wat ons redden kan", zegt de Nederlandse regering. Amerikaanse rijkscommissarissen¹⁾ in diplomatenpak en Amerikaanse generaals vliegen over de noodgebieden en krijgen nauwkeurige inlichtingen die voor het eigen volk en de eigen volksvertegenwoordigers achtergehouden worden. (...)

De regering verklaarde de slachtoffers als oorlogsslachtoffers te willen beschouwen. Maar van welke oorlog? Van de oorlog die Eisenhower en Drees²⁾ voorbereiden! Het geld en de kracht die voor het onderhoud en vernieuwing der dijken hadden moeten worden besteed, werden bestemd om Amerikaanse wapens te kopen. Helikopters en amfibievoertuigen waren daar niet bij, want het gaat immers om de aanval over het land tegen het Oosten!

noot 1 Rijkscommissaris is de titel van de hoogste Duitse bestuurder tijdens de Duitse bezetting van Nederland.

noot 2 Eisenhower is de Amerikaanse president en Drees is de Nederlandse premier op dat moment.

bron 12

P. Ivanshutin, het Russische hoofd van het 'Comité voor de relaties tussen de communistische en arbeiderspartijen in de socialistische landen', schrijft een brief aan de Russische diplomaat Blatov over de gebeurtenissen tijdens een wedstrijd tussen het ijshockeyteam van Tsjecho-Slowakije en de Sovjet-Unie in 1969:

Vertrouwelijk,

Tijdens de wedstrijd was een Russische delegatie te gast bij generaal Shadek van het Tsjechische leger. Terwijl ze aan het diner zaten, hoorden ze hoe het hele regiment Tsjechische soldaten het volkslied van Tsjecho-Slowakije zong na elk doelpunt. Toen ze na de wedstrijd weggingen, stonden alle ramen van de barakken open en hoorden ze geschreeuw, gefluit; onder de auto van de Sovjet-commandant ontplofte vuurwerk. Toen hem werd gevraagd naar de toestand in het land zei Shadek geïrriteerd: "Het is een janboel en zolang die slapjanus Dubček de leider blijft zal er geen orde heersen."

bron 13

Tekenaar Ernst Maria Lang maakt in 1988 deze prent met als titel: De verleiding. De ondertitel luidt: Gouvernante Honecker: "Niet kijken, dat is een pornowinkel":

Toelichting:

Honecker was de communistische leider van de DDR.

Op de winkel staat: UDSSR (Sovjet-Unie).

Op de borden staat: Perestrojka, Glasnost en Sputnik (Sputnik is een Russisch tijdschrift dat de politiek van Gorbatsjov uitdraagt).

Rechts op de achtergrond is de Brandenburger Tor (in Berlijn) te zien.